

मगरसंस्कृति र त्यसमा आएको परिवर्तन : रोल्पा जिल्ला उवा
गाविसका मगरहरुको
एक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको
आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि तयार पारिएको प्रस्तुत
शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

बुद्धिमान घर्ति मगर

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधिको लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत “मगरहरुको विवाह संस्कृति र त्यसमा आएका परिवर्तन : रोल्पा जिल्ला उवा गाविसका मगरहरुको एक अध्ययन” विषयक शोधपत्र बुद्धिमान घर्ति मगरले मेरो निर्देशन सुझाव तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो। म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु, अतः शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु।

.....

उप. प्रा.सुरेश ढकाल
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं।

मिति :-

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

स्वीकृति पत्र

“मगरहरुको विवाह संस्कृति र त्यसमा आएको परिवर्तन : रोल्पा जिल्ला उवा गाविसका मगरहरुको एक अध्ययन” शीर्षक राखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षमा अध्ययन गर्ने श्री बुद्धिमान घर्ति मगरले प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

प्रा.डा. ओम गुरुङ

.....

(विभागीय प्रमुख)

उप.प्रा.सुरेश ढकाल

.....

(शोध निर्देशक)

.....

.....

(बाह्य निर्देशक)

मिति :

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत “मगरहरुको विवाह संस्कृति र त्यसमा आएका परिवर्तन : रोल्पा जिल्ला उवा गाविसका मगरहरुको एक अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक कार्य पूर्तिको लागि तयार पारिएको हो । यस शोधपत्रको प्रस्तावना कार्य देखि अन्त्य सम्म आफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सहयोग, सुझाव एवं प्रेरणा प्रदान गर्नु हुने समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका उप.प्रा. सुरेश ढकाल ज्यू प्रति हृदय देखि नै आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्रको तयारीको क्रममा स्वीकृति प्रदान गरि अनुसन्धान गर्ने अवसर दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गरेकोमा समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर परिवार प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुर्याउनु हुने उवा गाविसका सम्पूर्ण मगरहरुमा धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यस्तै आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराउन सहयोग गर्नु हुने बुद्धिजीवीहरु तथा विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी संघ, संस्थाहरुलाई धन्यवाद नदिइरहन सकिदैन । मेरो शोधपत्रको लेखनमा सहयोग गर्नु हुने मित्रहरु वियस रोका मगर, प्रदीप गौतम, लिलामणि दाहाल, कमल कवर, चक्र मल्ल पनि धन्यवादको पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

बुद्धिमान घर्ति मगर

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति :- श्रावण, २०६८

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ
सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता ज्ञापन	iii
विषय सूची	iv
तालिका सूची	ix
मगर खाम भाषाको नेपाली अर्थहरु	x
अध्याय-एक	
परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ अध्ययन समस्याको कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४ अध्ययनको महत्व	५
अध्याय - दुई	
सन्दर्भ साहित्यको पुनरावलोकन	६
अध्याय - तीन	
अनुसन्धान विधि	१०
३.१ अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य	१०

३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१०
३.३ तथ्याङ्कको श्रोत र प्रकृति	११
३.४ नमुना छनोट	११
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधी	११
३.५.१ स्थलगत अवलोकन	११
३.५.२ घरधुरी सर्वेक्षण	१२
३.५.३ मुख्य जानकार र बुढापाकाहरु सँगको अर्न्तवार्ता	१२
३.५.४ सामुहिक छलफल र अर्न्तवार्ता	१२
३.५.५ समस्या अध्ययन	१२
३.६ तथ्याङ्कको प्रशोधन र व्याख्या	१२
३.७ अध्ययनको सीमा	१३
अध्याय - चार	
अध्ययन क्षेत्रको परिचय	१४
४.१. रोल्पा जिल्लाको परिचय	१४
४.२ उवा गाविसको परिचय	१४
४.३ अध्ययन क्षेत्रको जनसंख्या	१६
४.४ धर्म अनुसार गाविसको जनसंख्या	१८
४.५ शैक्षिक अवस्था	१९
४.६ आर्थिक अवस्था	२१
४.७ परीवारको किसिम	२२

४.८ नाता सम्बन्ध	२२
४.९ जन्म र मृत्यु संस्कार	२३
४.९.१ जन्म संस्कार	२३
४.९.२ मृत्यु संस्कार	२४
४.१० चाडपर्वहरु/देवी देवताहरुको पूजा	२५
४.१०.१ जेठाड्सी	२५
४.१०.२ साउने संक्रान्ति	२५
४.१०.३ दशै/तिहार	२५
४.१०.४ माघे संक्रान्ति	२६
४.१०.५ चैते दशै	२६
अध्याय- पाँच	
उवा ६ रोल्पाका मगरहरुको विवाह संस्कृति	२७
५.१ वैवाहिक स्थिती	२७
५.२ विवाहको किसिम	२९
५.३ विवाहको उमेर	२९
५.४ विवाह संस्तृतिहरु	३०
५.४.१ मागी विवाह	३०
५.४.१.१ केटी माग्ने वा फकाउने चरण	३१
५.४.१.२ दिन माग्ने चरण	३१
५.४.१.३ घर भित्र दुलही भित्र्याउने चरण	३२

५.४.१.४ माइती मान्ने चरण	३३
५.४.१.५ खड सवोल्ने (पाइला फर्काउने) चरण	३५
५.५ प्रेम विवाह	३६
५.६ चोरी विवाह	३७
५.७ विधुर/विधवा विवाह	३८
५.८ जारी विवाह	३८
५.९ विवाहमा विभिन्न व्यक्तिहरुको भूमिका	३९
५.९.१ जैसी	३९
५.९.२ भान्ज	३९
५.९.३ नल्मे	३९
५.९.४ मन्ड्याउली	४०
५.९.५ भाई समुह	४०
५.१० विवाहमा मद्यपानको महत्व	४०
अध्याय- छ	
मगर विवाह संस्कृतिमा आएको परिवर्तन र यसका कारणहरु	४१
६.१ मागी विवाहमा आएको परिवर्तन	४१
६.२ प्रेम विवाहमा आएको परिवर्तन	४३
६.३ चोरी विवाहमा आएको परिवर्तन	४३
६.४ विधुर/ विधवा विवाहमा आएको परिवर्तन	४३
६.५ जारी विवाहमा आएको परिवर्तन	४४

६.६ विवाहसँग सम्बन्धित अन्य पक्षमा आएको परिवर्तन	४४
६.६.१ उमेरमा आएको परिवर्तन	४४
६.६.२ भान्जको भूमिकामा आएको परिवर्तन	४४
६.६.३ जन्तीको संख्यामा आएको परिवर्तन	४४
६.६.४ जोडी छान्ने अधिकारमा आएको परिवर्तन	४४
६.६.५ खर्चमा आएको परिवर्तन	४५
६.६.६ भौगोलिक दुरीमा आएको परिवर्तन	४५
६.६.७ मद्यपानमा आएको परिवर्तन	४५
अध्याय- सात	
७.१ सारांश र निष्कर्ष	४७
७.२ निष्कर्ष	५०
सन्दर्भग्रन्थ सूची	५२
अनुसूची	५४

तालिका सूची

तालिका नं.	पृष्ठ
तालिका नं. ४.१ वडा अनुसार उवा गाविसको जनसंख्या	१५
तालिका नं. ४.२ उमेर र लिङ्गको आधारमा जनसंख्या वितरण	१६
तालिका नं. ४.३ जात जाति अनुसार गाविसको जनसंख्या	१७
तालिका नं. ४.४ मातृ भाषा अनुसार गाविसको जनसंख्या	१७
तालिका नं. ४.५.१ धर्म अनुसार गाविसको जनसंख्या	१८
तालिका नं. ४.५.२ अध्ययन क्षेत्रको धार्मिक बनावट	१८
तालिका नं. ४.६.१ गाविसको जनसंख्याको साक्षरता विवरण	१९
तालिका नं. ४.६.२ अध्ययन क्षेत्रको शैक्षिक अवस्था	२०
तालिका नं. ४.७ अध्ययन क्षेत्रको आर्थिक अवस्था	२१
तालिका नं. ४.८ परिवारको किसिम	२२
तालिका नं. ५.१ गाविसको वैवाहिक स्थिति	२७
तालिका नं. ५.२ अध्ययन क्षेत्रको वैवाहिक स्थिति	२८
तालिका नं. ५.३ विवाहको किसिम	२९
तालिका नं. ५.४ विवाहको उमेर	२९

मगर खाम भाषामा भएका केही शब्दहरूको नेपाली अर्थहरू

मगर खाम

नेपाली

चार	- छोरी लगेवापत माईतीलाई दिने नगद पैसा
खड् सवोल्ने	- पाइला फर्काउने
साईमासा	- केटी माग्न जादा केटीलाई दिने पैसा
कुखुरा करै	- केटी मागीसके पछि विवाह पक्का गर्नु
साइमासा तेने	- केटी माग्दा दिएको पैसालाई थाम्ने
नल्मे	- केटीका दिदी बहिनी र फूपूहरू
पोका	- माईतीले मागेको पाहुर
मन्ड्याउली	- केटाका दिदी बहिनी र फूपूहरू
जैसी	- मगरहरूको पुजारी
भान्ज	- छोरी लगने ज्वाई
पन्थे थाडने	- बाटोमा जन्तीहरूलाई नस्ता पानी दिनु
थर	- लमी